

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สืบเนื่องจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และความไม่สงบที่เกิดขึ้นตามบริเวณชายแดนไทย - พม่าที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 20 ปี ได้ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยในการดำรงชีวิตของประชาชนที่มีถิ่นที่อยู่ตามบริเวณชายแดนฝั่งประเทศพม่าเป็นอย่างมาก เป็นผลให้ชนกลุ่มน้อยตามบริเวณชายแดนต้องอพยพครอบครัวเข้ามายังประเทศไทย และตั้งถิ่นฐานอยู่แถวตะเข็บชายแดนฝั่งประเทศไทย โดยแต่ละครอบครัวจะมีเด็กที่ติดตามเข้ามาและ / หรือเกิดขึ้นหลังอพยพเข้ามาแล้ว แต่มีบิดามารดาที่ไม่มีสัญชาติไทย หรือเข้ามาแล้วมีครอบครัวกับคนไทย แต่กฎหมายขณะนั้นยังไม่ยอมให้ได้รับสัญชาติไทย จึงเกิดกลุ่มเด็กไร้สัญชาติที่ไม่มีบัตรประชาชน ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในประเทศไทยจำนวนมาก เด็กเหล่านี้จึงมีสถานภาพเป็นคนไร้สัญชาติ

พันธุทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร (Oknation. 2550 : ออนไลน์) ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายสัญชาติได้อธิบายว่า คนไร้สัญชาติ คือ คนซึ่งไม่มีสัญชาติของรัฐใดเลยภายใต้กฎหมายว่าด้วยสัญชาติของรัฐ หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ ไม่มีรัฐใดให้สัญชาติ แต่คนไร้สัญชาติอาจไม่ไร้รัฐ (Stateless) หากมีรัฐใดรัฐหนึ่งยอมรับให้สิทธิอาศัยหรือเป็นรัฐเจ้าของดินแดนอันเป็นภูมิภานุของบุคคลนั้น ทำให้เขาไม่ใช่คนไร้รัฐ แต่ก็จะเป็นคนต่างด้าวในสายตาของทุกประเทศบนโลก ส่วนคนไร้รัฐนั้น ได้แก่บุคคลที่ไม่มีชื่อเท็จจริงอันทำให้ได้สัญชาติของรัฐใดเลย และจะไม่ได้รับอนุญาตให้อาศัยอยู่ในประเทศใด จึงมีสถานะเป็นคนต่างด้าวที่เข้าเมืองแบบผิดกฎหมาย

พันธุทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร (Oknation. 2550 : ออนไลน์) ยังได้วิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เด็กกลายเป็นคนไร้สัญชาติว่ามาจากปัจจัยที่หลากหลาย แต่ปัจจัยหลักที่สำคัญ คือ ตัวบทกฎหมายที่มีผลต่อการตีความของระบบงานทะเบียนบุคคล หรือมีผลต่อการถูกเพิกถอนสัญชาติโดยรัฐตาม พ.ร.บ. สัญชาติ พ.ศ. 2508 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พ.ร.บ. สัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ระบุว่าบุคคลที่ไม่ได้รับสัญชาติไทยแม้ว่าจะเกิดในราชอาณาจักรไทย ได้แก่ บุคคลที่มีบิดาและมารดาเป็นต่างด้าว ซึ่งได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยเป็นกรณีพิเศษ หรือได้รับอนุญาตให้อาศัยเพียงชั่วคราว หรือเข้าเมืองโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย สาเหตุอื่น ๆ ในแง่กฎหมายที่ทำให้เกิดคนไร้สัญชาติขึ้น คือ การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเพิกถอนชื่อเด็กและ ชาวบ้านออกจากทะเบียนราษฎร และ

ความไม่ชัดเจนของเขตแดนระหว่างประเทศไทย-สหภาพพม่า ทำให้เกิดปัญหาว่าจะมีสถานะเป็น
คนสัญชาติใด

เด็กไร้สัญชาติตามบริเวณชายแดน ต้องเผชิญกับความลำบาก ต้องพบกับอุปสรรคต่าง ๆ
นานาในการใช้ชีวิตของตน นอกจากนั้นเด็กไร้สัญชาติยังพบกับความเสี่ยงที่จะถูกเลือกปฏิบัติ ถูก
กีดกัน รวมทั้งถูกล่วงละเมิด เด็กไร้สัญชาติในชุมชนทุรกันดารที่ถนนเข้าไม่ถึงหมู่บ้าน มีวิถีชีวิต
ประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย แต่ปัญหาสำคัญของพวก
เขาคือสถานะบุคคลและสัญชาติ ส่งผลกระทบต่อการไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น
สิทธิการเดินทาง สิทธิการรักษาพยาบาล โอกาสในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญมากต่อ
การพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นคือ สิทธิด้านการศึกษา เพราะเด็กไร้สัญชาติ ไม่ใช่ตัวถ่วง
ความเจริญ ไม่ใช่ภาระ แต่พวกเขา คือ บุคคลที่สามารถพัฒนา ให้เป็นทรัพยากรที่มีค่าได้ และ
สามารถเป็นบุคคลที่จะช่วยเป็นกำลังในการพัฒนาครอบครัว ชุมชนและประเทศที่เขาอยู่อาศัย ถ้า
เราให้การศึกษาที่ดี มีคุณภาพและการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จิตสำนึกที่ดี

ปัจจุบันมีเด็กไร้สัญชาติในประเทศไทยยังมีจำนวนมากนับแสนคน ซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรัง
มานานในสังคมไทย หากยังไม่มีการจัดการที่เหมาะสมให้เด็กไร้สัญชาติได้รับการศึกษา จะทำให้
เด็กกลุ่มนี้ขาดสิทธิความเป็นมนุษย์ แต่หากเราไม่มองว่าเขาเหล่านั้นคือภาระหรือภัยทางความมั่นคง
แล้วน้อมนำแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับความหมายของ
การศึกษา เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2520 มาใช้ กล่าวคือ

"การศึกษาเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ ทัศนคติ
ค่านิยม และคุณธรรมของบุคคล เพื่อให้เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพและประสิทธิภาพ การพัฒนา
ประเทศก็ย่อมทำได้สะดวกราบรื่น ได้ผลที่แน่นอนและรวดเร็ว"

นอกจากนี้ พระดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในงานประชุม
สัมมนาวิชาการการให้การศึกษาหลังประถมศึกษาแก่ผู้ลี้ภัย เพื่อผู้ลี้ภัย ครั้งที่ 1 ณ นครเจนีวา
ประเทศสวิตเซอร์แลนด์เมื่อวันที่ 17 - 20 กันยายน 2545 ที่เสด็จฯ เยือนสมาพันธรัฐสวิสเซอร์แลนด์
กล่าวว่า

“การศึกษาเป็นโครงการระยะยาว เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา หากในขณะเดียวกันก็เป็นเรื่อง
เร่งด่วนอย่างยิ่ง เราไม่มีเวลาเหลือเพียงพอที่จะรอผลจากการค้นหาหลักฐานเพื่อพิสูจน์ว่าเด็ก
เหล่านั้นจัดอยู่ในประเภทบุคคลที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่เพราะเด็กเติบโตขึ้นทุกวัน จงให้โดยไม่
เลือกที่รักมักที่ชัง และทำในสิ่งที่ดีที่สุดด้วยการเอื้ออำนวยให้แก่คนทุก ๆ คน โดยไม่คำนึงว่าเป็นคน
เผ่าพันธุ์ใด ศาสนาใด และมีสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างไร ขอให้เราได้ร่วมมือกันเพื่อช่วย
สร้างโลกใบนี้ให้ดียิ่งขึ้น” (ไทยเอ็นจีโอ. 2548 : ออนไลน์)

การศึกษามุ่งสร้างคุณประโยชน์ให้แก่บุคคลและสังคมส่วนรวมโดยเฉพาะประเทศชาติ ซึ่งถือว่าเป็นจุดหมายสูงสุดของการศึกษา มุ่งพัฒนาองค์ความรู้ให้ก้าวสูงขึ้นเพื่อจะช่วยพัฒนาขีดความสามารถ ของคนให้สูงขึ้นที่จะได้ปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุจุดหมายได้มากขึ้น และ มุ่งพัฒนา ศักยภาพของแต่ละบุคคลที่มีให้ปรากฏออกมาเป็นความสามารถที่ จะก่อประโยชน์ให้แก่ตนเองและ สังคมส่วนรวมตามจุดหมาย

การศึกษาจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประชากรของประเทศให้มีคุณภาพ หากประชากร ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง ประเทศก็จะประสบความสำเร็จในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งสามารถดำรงอยู่ในประชาคม โลกได้อย่างทัดเทียมกับประเทศที่มีการพัฒนาทั้งหลาย การพัฒนาประเทศไม่ว่าด้านใด ต้องอาศัย กำลังคนเป็นสำคัญ และกระบวนการในการพัฒนา กำลังคนที่สำคัญที่สุดก็คือ กระบวนการ การศึกษานั้นเองด้วยตระหนักถึงความจริงข้อนี้ทุกประเทศจึงได้พยายามขยายโอกาสทางการศึกษา ในประเทศของตนเองออกไปให้กว้างขวางที่สุดเท่าที่จะทำได้

ด้วยเหตุผลที่การศึกษามีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาประชากรของประเทศ อีกทั้ง การศึกษาเป็นการเพิ่ม โอกาสทางสังคม คนที่ได้รับการศึกษาเสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิ น้อยกว่า อัน เนื่องมาจากความไม่รู้เท่าทันความจริง การศึกษาสามารถช่วยพัฒนา ศักยภาพของบุคคลแต่ละคนอีก ด้วย หลายประเทศจึงให้การยอมรับและเห็นความสำคัญของการศึกษา โดยส่วนหนึ่งถือว่าการให้ การศึกษาเป็นการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชน คือ การให้ความสำคัญต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในการที่จะได้รับสิทธิในการพัฒนาตนเองโดยผ่านกระบวนการศึกษา ประเทศไทยก็เช่นเดียวกับ หลายประเทศคือให้ความสำคัญของการศึกษา สิทธิในการศึกษานี้เป็นสิทธิที่ได้รับการยอมรับใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ตามมาตรา 49 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับ การศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และใน แนวนโยบายต่าง ๆ ของประเทศ อีกทั้งเล็งเห็นความสำคัญของเด็กไร้สัญชาติโดยการจัดการศึกษา แก่เด็กไร้สัญชาติ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2548 ว่าด้วยหลักฐานในการรับ นักเรียนเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2548 เพื่อให้เด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร รวมทั้งให้ จัดสรรงบประมาณอุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวให้แก่สถานศึกษาที่ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่ คนกลุ่มนี้ในอัตราเดียวกับเด็กไทย อีกทั้งได้อนุมัติหลักการร่างระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้ สิทธิแก่เด็กไร้สัญชาติเข้าเรียนได้ทุกระดับ รวมทั้งให้กระทรวงมหาดไทยจัดทำเลขประจำตัว ประชาชน 13 หลักอันเป็นการยอมรับสถานภาพความเป็นคนไทยของบุคคลเหล่านั้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นับว่าเป็นพระราชบัญญัติที่มีความเปิดกว้าง โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนไทยทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับชั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้มีสภาพร่างกาย

ปกติหรือผิดปกติได้มีโอกาสรับการศึกษาอย่างทั่วถึง อันจะทำให้ประชาชนมีความพร้อมที่จะร่วมมือกันพัฒนาประเทศต่อไป โดยในหมวด 2 มาตรา 10 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา จะกำหนดไว้ว่า "การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ตลอดจนส่วนที่ 8 สิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ 2550 ที่เกี่ยวกับการศึกษา และ มาตรา 49 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสถานะยากลำบาก ต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมจากรัฐ การกำหนดบทบาทของรัฐที่จะต้องจัดให้มีการศึกษาและให้หลักประกันด้านคุณภาพของการศึกษา โดยรัฐมีหน้าที่ต้องให้การสนับสนุนและจัดสรรทรัพยากรในการสนับสนุนและพัฒนาคุณภาพการศึกษา รวมทั้งทำให้ผู้ยากไร้ ผู้พิการ หรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสถานะยากลำบากสามารถเข้าถึงการศึกษา (Access to Education) อย่างเท่าเทียมผู้อื่น และเพิ่มการคุ้มครองการจัดการศึกษานอกระบบให้สามารถกระทำได้และรัฐต้องให้การส่งเสริมการศึกษา ซึ่งรัฐได้ส่งเสริมในระบบการศึกษา เช่น มีการส่งเสริมการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกคนต้องได้เรียนขั้นต่ำ 12 ปี โดยไม่มีค่าใช้จ่าย ในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษา กำลังปรับปรุงระบบ เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน ไม่ว่า พัฒนาคณาจารย์ เตรียมร่างนโยบายเพิ่มเงินเดือนให้ครู เพื่อเพิ่มแรงจูงใจคนดี คนเก่ง มีความรู้ ความสามารถมาเป็นครูที่มีศักยภาพ ส่งเสริมด้านการวิจัย มีการส่งเสริมงานวิจัยในชั้นเรียนเพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อนที่มักส่งเสริมแต่ระดับมหาวิทยาลัย ดังนั้นการศึกษาจึงมุ่งเน้นการพัฒนาตั้งแต่เด็ก เพื่อพัฒนาเด็กไทยให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ เด็กไทยเท่านั้นหรือที่สามารถพัฒนาประเทศไทย แม้จะมีมาตรการต่างๆ มารองรับแต่เด็กไร้สัญชาติยังคงถูกละเมิดสิทธิที่พึงมีพึงได้ อยู่ เด็กเร่ร่อน รัฐจะมีการฝึกอาชีพและส่งเสริมอาชีพแม้ไม่มีเลข 13 หลักก็ตาม ตลอดจนในทางปฏิบัติ หลายโรงเรียนยังได้รับทราบและปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าวบ้าง แต่ยังพบปัญหาการเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาอยู่ หรือการไม่ออกหรือการออกหลักฐานมีความล่าช้า (Archanwell. 2548 : ออนไลน์)

ในความเป็นจริงแล้วยังมีเด็กไร้สัญชาติเหล่านี้ก็เป็นจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าเรียน ทั้งๆ ที่รัฐมีนโยบายให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษา ทำให้เด็กไร้สัญชาติจำนวนไม่น้อยยังคงตกสำรวจ และไม่มีหลักฐานทางทะเบียนและเลขประจำตัว 13 หลักต่อไป ดังจะเห็นได้จากข้อมูลสำรวจการเข้าถึงการศึกษาของเด็กข้ามชาติในประเทศไทย ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครมีแรงงานข้ามชาติมาขึ้นทะเบียนจำนวน 207,789 คนและในส่วนพื้นที่สำนักงานจัดหางานกรุงเทพมหานครเขต 7 คือ

บางขุนเทียน ท่งครุ ราษฎร์บูรณะ จอมทอง บางบอนพบว่ามีจำนวน 53,012 คนซึ่งคิดเป็นร้อยละ 26 ของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งจากการเก็บข้อมูลโดยการทำแบบสอบถามเด็กข้ามชาติ พบว่า ร้อยละ 26 ของเด็กที่ร่วมสอบถามไม่ได้รับการศึกษาขณะอาศัยอยู่ในประเทศไทย อีกร้อยละ 70 ศึกษาอยู่ในศูนย์การเรียนขององค์กรพัฒนาเอกชน และศึกษาอยู่ในโรงเรียนรัฐบาล เพียงแค่ร้อยละ 4 เท่านั้น ซึ่งอุปสรรคที่ทำให้เด็กไม่สามารถเรียนหนังสือได้ คือผู้ปกครองไม่เข้าใจ หรือไม่ทราบถึงนโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กที่ไม่มีทะเบียนราษฎร ทั้ง ๆ ที่ผู้ปกครองส่วนใหญ่เห็นว่าการเรียนในโรงเรียนไทยสามารถที่จะพัฒนาศักยภาพหรือได้รับประโยชน์จากการรู้ภาษาไทยและการอยู่ร่วมกับคนไทย

เด็กทุกคนไม่ว่าจะเป็นเด็กไร้สัญชาติหรือไม่ ย่อมมีผลต่ออนาคตและความมั่นคงของประเทศชาติ และถือเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าควรให้ทุกฝ่ายให้ความสนใจและสนับสนุน การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้วยโอกาส เป็นเรื่องสำคัญที่ถูกกำหนดไว้ในกฎหมายและนโยบายรัฐบาลตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้ต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชนผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพและผู้ด้อยโอกาสให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี พึ่งตนเองได้ และกำหนดให้เยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแลมีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการจัดการ ศึกษาอบรมจากรัฐ โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน เด็กชนกลุ่มน้อย เด็กที่ไม่ได้รับสัญชาติไทย เด็กไร้สัญชาติ เด็กที่ไม่มีสูติบัตรหรือหลักฐานทางทะเบียนราษฎรนับเป็นเด็กด้อยโอกาส 1 ใน 6 กลุ่ม ที่กำหนดไว้ในนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส “การศึกษา” จึงเป็นทั้งความหวังของเด็กที่จะทำให้พวกเขามีชีวิตที่ดีกว่า ขณะเดียวกันเป็นทางออกของรัฐบาลที่จะช่วยบ่มเพาะให้เด็กเหล่านี้เป็นคนดี มีคุณภาพ และไม่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม "แม้ว่ากฎหมายจะรับรองสิทธิในการศึกษาของคนไร้สัญชาติไว้ก็ตาม แต่เจ้าหน้าที่บางส่วนยังมีอคติต่อคนที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจต่อสังคมไทย ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน เพื่อให้เข้าใจว่าสิทธิในการศึกษานี้เป็นสิทธิมนุษยชน บุคคลทุกคนไม่ว่าจะมีสัญชาติใด หรือแม้เป็นคนไร้สัญชาติ ย่อมมีสิทธิในการศึกษาเช่นเดียวกัน (Rongjo. ม.ป.ป. : ออนไลน์)

ปัจจุบันยังมีคนจำนวนมากในพื้นที่ห่างไกลหลายแห่งยังไม่มีเอกสารรับรองการเป็นพลเมืองของประเทศ เช่นเดียวกับประชาชนในพื้นที่หมู่บ้านแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยจังหวัดแม่ฮ่องสอนถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่ประชากรมีความหลากหลาย ทั้งคนเมือง ชาวไต (ชาวไทยใหญ่) จีนฮ่อ พม่า และชาวเขาเผ่าต่างๆประมาณร้อยละ 60 ของประชากรทั้งหมด ได้แก่ ม้ง (แม้ว) ลีซู (ลีซอ) ล่าหู่ (มุเซอร์) ลัวะ และปกากะญอ (กระเหรี่ยง) โดยทิศตะวันตกติดแม่น้ำสาละวิน สหภาพพม่า จากปัจจัยดังกล่าวข้างต้นมีความเป็นไปได้ว่าประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่จะเป็นคนไร้สัญชาติและเด็กไร้สัญชาติที่อยู่ในครอบครัว ในชุมชน อย่างไรก็ตาม การจัดการ

ศึกษาในระบบให้กับเด็กไร้สัญชาติในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลอาจไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง จึงเกิดคำถามในการวิจัยว่า นโยบายและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติที่สอดคล้องกับบริบทของเด็ก ครอบครัว และชุมชนควรเป็นอย่างไรและทำอย่างไรเด็กเหล่านี้จะสามารถเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง และมีปัจจัยใดที่จะช่วยส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาของพวกเขา

ผู้วิจัยในฐานะนักศึกษาหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาบูรณาการนโยบายสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ และในฐานะนักสังคมสงเคราะห์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยบำบัดและแก้ไขปัญหาสังคม จึงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ ซึ่งรูปแบบการศึกษาที่จัดให้กับเด็กไร้สัญชาติยังไม่สามารถจัดปัญหาการเข้าไม่ถึงสิทธิทางการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติอีกเป็นจำนวนมาก ว่าอะไรที่ทำให้เด็กไร้สัญชาติไม่สามารถเข้าถึงสิทธิการศึกษาได้ และรูปแบบการศึกษาแบบใดที่จะเพิ่มโอกาสให้กับเด็กไร้สัญชาติได้เข้าถึงการศึกษามากขึ้น และสามารถแก้ปัญหาอุปสรรค รวมทั้งข้อจำกัดของเด็กไร้สัญชาติได้ และแม้ว่าจะมีเด็กไร้สัญชาติอีกกลุ่มหนึ่งที่สามารถเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาได้ก็มีความจำเป็นที่จะต้องหารูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมและเด็กไร้สัญชาติสามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวันได้ โดยไม่ขัดต่อวิถีการดำเนินชีวิต โดยรูปแบบการศึกษาที่สามารถจะตอบสนองต่อความต้องการทั้งความต้องการของเด็กไร้สัญชาติ และครอบครัว รวมทั้งชุมชน โดยต้องเป็นการศึกษาที่ตอบโจทย์ทั้งความต้องการและความจำเป็น อย่างสอดคล้องกับบริบทของตัวเด็กไร้สัญชาติ ครอบครัว และชุมชน โดยที่เด็กไร้สัญชาติสามารถที่จะนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปใช้ประโยชน์ได้จริง และยังสามารถดำเนินชีวิตในภูมิลำเนา โดยไม่ต้องออกไปหางานทำในตัวเมือง รูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของเด็กไร้สัญชาติ ครอบครัว และชุมชน นับเป็นเรื่องสำคัญผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติที่สอดคล้องกับบริบทของเด็ก ครอบครัว และชุมชนของเด็กไร้สัญชาติในอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพภูมินิเวศน์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ระบบการศึกษา การเมือง การปกครอง วิถีชีวิต และค่านิยมของชุมชนแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีผลต่อเด็กไร้สัญชาติและครอบครัว
2. เพื่อศึกษาสภาพครอบครัวของเด็กไร้สัญชาติ ทักษะคติของผู้ปกครองต่อการศึกษา และความใฝ่ฝันในชีวิตของเด็กไร้สัญชาติ

3. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่และการจัดการศึกษาสำหรับเด็ก ไร้สัญชาติที่สอดคล้องกับบริบทของเด็ก ครอบครัว และชุมชน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรในการศึกษารั้งนี้แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

- 1) เด็กไร้สัญชาติ คือ เด็กที่ไม่ถือสัญชาติใดเลย อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านแม่สามแลบ อำเภอแม่สบบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน อายุไม่เกิน 18 ปี
- 2) ผู้ปกครองของเด็กไร้สัญชาติ คือ พ่อหรือแม่หรือผู้อุปการะที่เลี้ยงดูเด็กไร้สัญชาติที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านแม่สามแลบ อำเภอสบบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 3) ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ คือผู้ใหญ่ และผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการในพื้นที่หมู่บ้านแม่สามแลบ อำเภอสบบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 4) เจ้าหน้าที่รัฐ ในพื้นที่ ทั้งระดับผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง
- 5) องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ทั้งระดับผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นการศึกษาถึงปัญหาในการเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติในปัจจุบัน ศึกษา ปัญหา อุปสรรคของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ในการจัดการศึกษา พร้อมทั้งจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทาง จัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติที่สอดคล้องกับบริบทของเด็ก ครอบครัว และชุมชน

1.3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาเด็กไร้สัญชาติ ครอบครัว และชุมชนของเด็กไร้สัญชาติในหมู่บ้านแม่สามแลบ อำเภอแม่สบบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.4 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

เด็กไร้สัญชาติ หมายถึง เด็กอายุไม่เกิน 18 ปี ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านแม่สามแลบ อำเภอแม่สบบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งไม่มีสัญชาติของรัฐใดเลย ไม่ว่าจะบิดามารดาหรือผู้ปกครองของเด็กจะมีสัญชาติไทยหรือไม่ก็ตาม

สิทธิในการศึกษา หมายถึง สิทธิในการศึกษาทั้งในระบบและการศึกษานอกระบบ สิทธิในการเข้าเรียนในสถานศึกษา และสิทธิในการได้รับการศึกษาในมาตรฐานเดียวกัน

บริบท หมายถึง สภาพแวดล้อมทางภูมิวิเวศน์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ค่านิยมของชุมชนที่แวดล้อมเด็กไร้สัญชาติ

การศึกษาในระบบ หมายถึง การศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

การศึกษานอกระบบ หมายถึง การศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบวิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการจัดการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของแต่ละบุคคลแต่ละกลุ่ม

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้เข้าใจสภาพภูมิวิเวศน์ สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ระบบการศึกษา การเมือง การปกครอง วิถีชีวิต และค่านิยมของชุมชนแม่สามแลบ อำเภอแม่สบบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพครอบครัวของเด็กไร้สัญชาติ ทักษะคติของผู้ปกครองต่อการศึกษา และความใฝ่ฝันในชีวิตของเด็กไร้สัญชาติ
3. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่และได้รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติที่สอดคล้องกับบริบทของเด็ก ครอบครัว และชุมชน